

BOEKBESPREKINGEN

D.C. Lindberg, *Pioniers van de westerse wetenschap. De Europese wetenschappelijke traditie in filosofische, religieuze en institutionele context, 600 v.C.-1450 n.C.* (Amsterdam: Boom 1995) 433 pp., ill., f 65,00, ISBN 90-5352-155-0.

Aan detailstudies op het gebied van de wetenschapsgeschiedenis is geen gebrek; aan goede overzichtswerken wel. Juist omdat tegenwoordig zoveel geleerden uit zo diverse disciplines op dit terrein werken, is er behoefte aan een betrouwbare gids die zicht geeft op de grote lijnen en de samenhang, zonder nochtans de details te verwaarlozen. Wie zo'n gids zoekt voor de Grieks-Romeinse Oudheid en de Middeleeuwen kan veilig koersen op het kompas van Lindberg.

David C. Lindberg is hoogleraar in de middeleeuwse wetenschapsgeschiedenis aan de Universiteit van Wisconsin, Madison, USA. Hij heeft zijn sporen vooral verdiend met studies op het gebied van de optica. Bekend is de door hem geredigeerde bundel *Science in the Middle Ages* (Chicago 1978).

Het hier besproken boek is een vertaling van *The beginnings of Western science. The European scientific tradition in philosophical, religious and institutional context, 600 B.C. to A.D. 1450* (Chicago, Illinois, U.S.A.: University of Chicago Press 1992). Helaas kan ik over de Nederlandse uitgave niet zo lovend zijn. Het boek is slecht vertaald en slecht gecorrigeerd. Behalve door vertaalfouten wordt het overigens fraai uitgevoerde en royaal geïllustreerde boek door taalfouten, spelfouten en drukfouten ontsierd. Het begint al met de titel: waarom 'Pioniers'? Blijkbaar vond de uitgever dat beter klinken dan gewoon: 'Het begin'. 'Pioniers' doet echter denken aan ouderwetse biografische wetenschapsgeschiedenis, zonder aandacht voor de maatschappelijke en intellectuele context, en dat is nu juist wat dit boek uitdrukkelijk niet wil zijn. Bovendien gaat de term pioniers uit van een achterhaalde evolutionistische opvatting van de wetenschapsgeschiedenis.

Er staan erg veel echte vertaalfouten in de tekst. Wat bijvoorbeeld te denken van het woord 'natuurgeschiedenis' in de titel van hoofdstuk 13? Bedoeld is natuurlijk het vak 'natural history', dat vroeger in Nederland 'natuurlijke historie' heette en tegenwoordig 'biologie' wordt genoemd. Ik was bijzonder gespitst op de vertaling van *science*, in het Engels doorgaans 'natuurwetenschappen' aanduidend,

soms ook 'wetenschap' in het algemeen. Dat gaat inderdaad weleens mis, met alle begripsverwarring vandien. Nog enkele voorbeelden. Een 'anatomist' is wat wij in het Nederlands een anatoom plegen te noemen. 'Hesiodos' en 'Heraclites' hebben nooit bestaan, de dichter Hesiodus en de filosoof Heraclitus wel. Het gaat hier niet om incidentele vergissingen, maar om consequente fouten, die tot in het register worden volgehouden. Als van Aristoteles wordt gezegd dat hij 'zich verlaatte', betekent dat heel iets anders dan wanneer wordt gezegd dat hij zich op iemand verliet; ook die fout komt herhaaldelijk voor.

De noten en de bibliografie zijn in dit handboek een goudmijn voor wie verder wil zoeken. Een waarschuwing is daarbij echter op zijn plaats. Een argeloze Nederlandse lezer die op zoek gaat naar bibliografische informatie, zou kunnen denken dat bijvoorbeeld Aristoteles en Galenus in het Engels hebben geschreven, omdat de titels van hun werken in het Engels worden gegeven en niet in het Latijn of in het Nederlands, zoals gebruikelijk is. Een zorgvuldiger correctie door een Nederlandse deskundige zou ervoor hebben gezorgd dat de Nederlandse vertaling voor de Nederlandstalige lezer een meerwaarde zou hebben ten opzichte van het Engelstalige origineel, zeker als, waar mogelijk, zou worden verwezen naar Nederlandse vertalingen van de geciteerde werken uit Oudheid en Middeleeuwen. Nu is er eerder sprake van een handicap. Het is te hopen dat de uitgever in een herdruk, die dit boek zeker verdient, de talrijke onvolkomenheden zal verbeteren.

Natuurlijk is de inhoud van het boek het belangrijkste. De auteur bestrijkt het hele spectrum van de geneeskunde, anatomie en fysiologie, de wiskunde en de natuurwetenschappen: biologie, astronomie, astrologie, optica, mechanica, fysica, alchemie. Chronologisch bestrijkt het de periode van de Ionische natuurfilosofen in de archaische periode van de Griekse geschiedenis, ca. 600 v.C., tot en met de middeleeuwse universiteiten tussen ca. 1150 en 1450 n.C. Een korte introductie over de vraag: 'Wat is wetenschap?' en over de natuurwetenschappen in Mesopotamië en Egypte gaat daaraan vooraf. De auteur besluit met een hoofdstuk dat de continuïteit van de Grieks-Romeinse en middeleeuwse natuurwetenschappen behandelt: bestond er wel of geen samenhang tussen de antieke en middeleeuwse wetenschap enerzijds en de vroeg-

moderne wetenschap anderzijds? Lindberg bespreekt genuanceerd zowel de argumenten pro als contra continuïteit.

Het vernieuwende van het boek is de situering van de wetenschapsgeschiedenis in de brede context van filosofie, religie en instituties. Bij het ontstaan van de wetenschap in de Griekse wereld is een scheiding tussen literatuur, filosofie en natuurwetenschappen onmogelijk. Ook al wijken hun wegen later verder uiteen, er blijft altijd een verband, wederzijdse beïnvloeding en continuïteit. Voor die aspecten heeft Lindberg terecht veel aandacht. Dat betekent dat ook onderwerpen als: de invloed van het christendom en de islam, de rol van de overheid en het onderwijs uitvoerig aan de orde komen. Persoonlijk zou ik graag nog meer aandacht voor microgeschiedenis in functie van de macrogeschiedenis zien, voor de invloed van de wetenschappen op de mentaliteit van brede sociale lagen, en ook voor de wetenschappen als product van die bredere collectieve mentaliteit. Een ideale wetenschapsgeschiedenis zou zoiets moeten zijn als de televisiereclame voor een bepaald merk bier van enige tijd geleden: vanuit het heelal in steeds sterkere vergrotingen naar de hand van een mens en vandaar tot in de atomen van zijn weefsel. Maar dat blijft nog even toekomstmuziek.

Manfred Horstmanshoff

Lodewijk Palm (red.), 'Christiaan Huygens', themanummer, *De zeventiende eeuw. Cultuur in de Nederlanden in interdisciplinair perspectief* 12 nr. 1 (1996) 303 pp., ill. Los nummer à f 45,00 verkrijgbaar bij uitgeverij Verloren. Opgave voor lidmaatschap van de Werkgroep Zeventiende Eeuw (inclusief tijdschrift) à f 55,00 bij de penningmeester, dr. J. Jansen, Alexanderlaan 12, 1213 XS Hilversum.

In 1995 wijdde de Werkgroep Zeventiende Eeuw een internationaal congres aan Christiaan Huygens (1629-1695), ter gelegenheid van de driehonderdste terugkeer van diens sterfdag. De voorbereidingen van het congres kenden de nodige ups en downs – ongeveer zoals Huygens' leven – maar de uitkomst was zeker de moeite waard. Hetzelfde kan gezegd worden voor de congresbundel, die als speciaal nummer van het tijdschrift *De Zeventiende Eeuw* verscheen. Van de 32 voordrachten publiceert gast-redacteur Lodewijk Palm er in deze bundel twaalf Engelstalige, waaronder de vijf plenaire (Andriessse, Feingold, Van Helden, Smith en Yoder), vijf in het Frans en vijf in het Nederlands. De meeste aspecten van Huygens' leven en werk zijn verte-

genwoordigd en als volgt in te delen:

- de biografie (Andriessse over Huygens' karakter en zijn terughoudendheid bij het publiceren; Keesing over de samenwerking tussen Constantijn jr. en Christiaan; Feingold over de relatie met de Royal Society; Bernès over contacten in de Zuidelijke Nederlanden en Luik; Hatch over de relatie met Boulliau)
- astronomie (Van Helden met een vergelijking tussen Huygens en Cassini)
- fysica (De Pater over reacties van Nederlandse newtonianen in de achttiende eeuw; Mormino over Huygens' atomisme; Dijksterhuis over dioptrica; Nauenberg over de toepassing van het begrip kromming in de dynamica; Vilain over ruimte en dynamica; Chareix over de oorzaak van de zwaartekracht)
- wiskunde (Yoder met een algemene plaatsbepaling; O'Hara over de correspondentie met Leibniz; Stamhuis over het begrip levensduur in de correspondentie met broer Lodewijk; Schneider over 'Spelen van Geluck'; Radelet-De Grave over gemeenschappelijke onderzoeksthema's met Jakob en Johann Bernoulli)
- muziek (Rasch)
- techniek (Dollfus over kijkers; Kluiwer over de invloed van het slingeruurwerk op de Nederlandse uurwerkbouw)
- bepaling van de geografische lengte (Jonkers over de vroege benaderingen van het probleem; Schliesser en Smith over Huygens' advies van 1688 aan de VOC).

Mijn indeling gaat voorbij aan de vele dwarsverbanden die er in Huygens' werk en in de hier gebundelde artikelen zijn. Zo gaan bijna alle hier als 'biografisch' bestempelde artikelen ook op wetenschappelijke thema's in, sommige zelfs vrij gedetailleerd, en komt met deze indeling niet tot uiting dat sommige auteurs aandacht besteden aan Huygens' filosofische uitgangspunten. Het is onmogelijk om alle bijdragen hier afzonderlijk te bespreken. Ik zal er enkele uitlichten, waarbij de selectie waarschijnlijk meer zegt over de recensent dan over de bundel.

Andriessse beschouwt Huygens' zwaarmoedigheid vanuit een psychoanalytisch perspectief. Dat levert, net als in *Titan kan niet slapen*, waarover Rasch trouwens op p. 60-61 met betrekking tot Huygens' muzikale interesse zeer kritisch is, intrigerende uitspraken op. Zijn werk zou hij gebruikt hebben om aan diepe droefheid te ontkomen. Zijn melancholie zou niet alleen een terugverlangen naar verloren gegane intellectuele capaciteiten zijn, maar ook naar zijn moeder die overleed toen hij acht jaar was. Zulke statements worden met reser-